ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՌՈՒՇԱՆՅԱՆ ԱՐԹԻՆԵ

Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքները

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ
ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՄԲԻՈՆ

ԱՐՓԻՆԵ ԱՌՈՒՇԱՆՅԱՆ

ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔԻ ԾԱՅՐԱՀԵՂ ՇԻԱՅԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔՆԵՐԸ

(Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ)

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2018

ՀՏԴ 93/94(07)
ԳՄԴ 63.3g7
Ա 728

*Հրատարակչության է երաշխավորել
ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի
գիտական խորհուրդը*

Առուշանյան Արփինե

Ա 728 Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքները: Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ/Ա. Առուշանյան: -Եր., ԵՊՀ հրատ., 2018, 24 էջ:

Սույն ուսումնամեթոդական ձեռնարկում, նախատեսված ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի իրանագիտության ամբիոնում դասավանդվող «Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքները» առարկայի համար, համգամանալից ներկայացված է տվյալ ծրագրի կառուցվածքը՝ ըստ թեմաների ու դասաժամերի, անհրաժեշտ հիմնական գրականության ցանկը:

Ձեռնարկը նախատեսված է ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի ուսանողների, իսլամագետների ու կրոնագետների և ընդհանրապես, ծայրահեղ շիայականությամբ հետաքրքրվողների համար:

ՀՏԴ 93/94(07)
ԳՄԴ 63.3g7

ISBN 978-5-8084-2277-3

© ԵՊՀ հրատ., 2018
© Առուշանյան Ա., 2018

Առաջաբան

«Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքները» առարկայի դասավանդումը ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի առարկայացանկում ընդգրկվել է միայն վերջերս՝ կապված ժամանակակից աշխարհաքաղաքական գործընթացում ծայրահեղ շիայական ուղղությունների ունեցած դերի և գործառույթների, դրանց գործունեության ակտիվացման հետ: Դասընթացն իրանագիտության ամբիոնի դասացանկում ներառելը պայմանավորված է ուսանողների՝ այս թեմայով բարձր հետաքրքրվածությամբ և դրա արդիականությամբ: Այն ծայրահեղ շիայական հոսանքների ուսումնասիրություն է՝ սկսած միջնադարում դրանց ձևավորման վաղ փուլից մինչև ներկայում ունեցած գաղափարական և քաղաքական առանձնահատկությունները:

Դասընթացն ամուր հիմք է հանդիսանում ուսանողի համար՝ շիայական իսլամում, իրանագիտական կրոնաբանության մեջ հետագա հետազոտությունների համար:

Դրա դասավանդման մեթոդաբանությունը մշակված է իրանագիտության ամբիոնի կողմից և հիմնված է առկա ակադեմիական հետազոտությունների վրա: Շիայական տարբեր հոսանքների ուսումնասիրությունը կատարվում է վերջիններիս կրոնական, հավատալիքային, պատմական առանձնահատկությունների և գաղափարաբանության համեմատությամբ ու համադրությամբ:

Ծայրահեղ շիայական հոսանքները տարածված են ներկայիս Իրանի Իսլամական Հանրապետության, Իրաքի, Թուրքիայի և Սիրիայի տարածքում: Ուստի դասընթացը, իրանագիտության մաս կազմելով հանդերձ, ընդգրկում է շատ ավելի լայն սահմաններ:

Այն կարևորվում է նաև նրանով, որ շիայականության ծայրահեղ ուղղությունների ձևավորման գործում կարևորագույն դեր են խաղացել նաև միջնադարյան հայկական աղանդները՝ թոնդրակյան, պավլիկյան շարժումները, որոնք իրենց զգալի հետքն են թողել ծայրահեղ իսլամական հոսանքների գաղափարական հենքի վրա:

Առարկայի դասավանդումն իրականացվում է թեմային առնչվող իրանագիտական, կրոնագիտական, իսլամագիտական բազմալեզու գրականության օգտագործմամբ:

Դասընթացի նպատակը և խնդիրները

Դասընթացը ներկայացնում է Մերձավոր Արևելքում առկա ծայրահեղ շիայական հոսանքների (ալևիներ, ալավիներ, շաբաքներ, քաքայիներ, ահլ-ե հաղղեր) պատմությունը, դրանց ձևավորումը, տարածումն ու ներկա վիճակը: Բացի այժմ գոյություն ունեցող հոսանքներից կներկայացվեն նաև մի շարք արդեն վերացած ուղղություններ, կքննարկվեն դրանց անհետացման պատճառներն ու հ: Դասընթացը հետապնդում է մի շարք նպատակներ և խնդիրներ:

Դասընթացի նպատակներն են՝

- Ուսանողներին տրամադրել խոր և համակողմանի գիտելիքներ Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքների վերաբերյալ,
- Խթանել ուսանողների մեջ քննադատական մտածողությունը, համեմատելու և համադրելու կարողությունը տեսական, մասնավորապես կրոնագիտական բնագավառում,
- Զարգացնել ուսանողների՝ գիտական աշխատանք կատարելու ունակությունը՝ խրախուսելով ինքնուրույն հետազոտություններն ու տեսականը պրակտիկի հետ համադրելու փորձերը:

Դասընթացի խնդիրներն են՝

- Ծանոթացնել ուսանողներին ծայրահեղ շիայական հոսանքների հետ,
- Բազմակողմանի ուսումնասիրել այդ ուղղությունները՝ հիմք ընդունելով դրանց ձևավորման պատմության և գաղափարական առանձնահատկություններն ու տարբերությունները,
- Պարզել ծայրահեղ շիայական աղանդներում առկա հայկական տարրը և հայկական կրոնական մտքի ազդեցությունը դրանց վրա,
- Տարբեր ուղղություններում առկա նմանությունների և տարբերությունների վերհանման միջոցով պարզել դրանցում առկա փոխազդեցությունները,
- Վերլուծել ժամանակակից աշխարհաքաղաքական գործընթացներում ծայրահեղ շիայական աղանդների դերն ու ազդեցությունը,
- Ամրապնդել ընդհանուր իսլամագիտական գիտելիքները, մասնավորապես շիայական իսլամի բնագավառում:

Դասընթացի կրթական վերջնարդյունքները

Դասընթացի ավարտին ուսանողն ունակ կլինի

(մասնագիտական գիտելիք և իմացություն)

- Սահմանել *դուլար* տերմինը, ներկայացնել բոլոր այն հոսանքները, որոնք ընդգրկվում են տվյալ եզրույթի սահմաններում, թվարկել Մերձավոր Արևելքում տարածում գտած շիայական հոսանքները,
- Մատնանշել պատմական տարբեր ժամանակահատվածներում այս կամ այն ծայրահեղ շիայական հոսանքի ձևավորման նախադրյալները, դրանց առաջացմանը կամ վերացմանը նպաստող ազդակներն ու գոյության նախապայմանները,
- Նկարագրել ժամանակակից աշխարհաքաղաքական իրավիճակում ծայրահեղ շիայական հոսանքների ունեցած դերն ու ազդեցությունը,

(գործնական մասնագիտական կարողություններ)

- Կանխատեսել շիայական աղանդների հետագա զարգացումը և տարածման սահմանների փոփոխությունը Մերձավոր Արևելքում,
- Վերլուծել ծայրահեղ շիայական աղանդների գործառույթները և կարևորությունը Մերձավոր Արևելքի պատմական ու քաղաքական իրավիճակի ֆոնին,

(ընդհանրական/փոխանցելի կարողություններ)

- Կատարել հետազոտական աշխատանք տեսական գիտությունների ոլորտում,
- Օգտվել էլեկտրոնային լրատվամիջոցներից ու աղբյուրներից և կիրառել ստացած տեղեկույթը գիտական աշխատանք կատարելու համար:

Դասավանդման և ուսումնառության ձևերն ու մեթոդները

Դասընթացը, բացառապես տեսական բնույթ կրելով, վարվում է մի շարք ուսումնական մեթոդների կիրառմամբ: Այն բաղկացած է դասախոսի կողմից նյութի ներկայացումից, մեկնաբանումից, և ուսանողի կողմից դասապրոցեսին ու նյութի ընկալմանը անմիջական մասնակցությունից: Մեծ տեղ է հատկացվում քննարկումներին և համեմատական զուգահեռներ անցկացնելուն: Նախատեսվում է դասապրոցեսի կառուցման հետևյալ հաջորդականությունը. դասախոսի կողմից նյութի մատուցում և մեկնաբանություն, նյութի վերլուծություն, ուսանողների ակտիվ խմբակային քննարկում և անհատական գրավոր աշխատանքներ կոնկրետ թեմայի վերաբերյալ:

Որպես դասավանդման հիմնական մեթոդներ ընտրված են հետևյալները՝

- Դասախոսություն,
- Քննարկումներ (բանավեճի տեսքով),
- Ֆիլմերի, տեսանյութերի դիտում (փաստագրական, վավերագրական ֆիլմեր, լրագրողական հետազոտություններ)

Ուսանողներին տրամադրվում է համապատասխան թեմայով գիտական գրականություն, ժամանակակից քաղաքական գործընթացներում ծայրահեղ հոսանքների մասնակցության վերաբերյալ փորձագետների վերլուծություններ, որից հետո բանավոր քննարկումներ են կազմակերպվում տվյալ նյութի վերաբերյալ:

Ուսումնառության մեթոդներն են՝

- Դասախոսության ունկնդրում,
- Մասնագիտական գրականության ընթերցում,
- Մասնակցում քննարկումներին,
- Ինքնուրույն գիտական աշխատանք,
- Խմբակային աշխատանք

Բացի բանավոր քննարկումներից, չափազանց կարևորվում են անհատական աշխատանքները ռեֆերատների և զեկույցների տեսքով՝ գիտական բոլոր չափանիշների համաձայն, որոնք արտացոլում են ոչ միայն ուսանողի գիտելիքները տվյալ թեմայից, այլև գիտական ուսումնասիրություն կատարելու նրա հմտությունները:

Դասընթացի ստուգման ու գնահատման ձևերն ու պահանջները

Դասընթացի արդյունքները ստուգվում և գնահատվում են ընթացիկ քննությունների՝ գրավոր և բանավոր, հարցումների և վերջնական քննության արդյունքում: Կարևորվում է ուսանողի ակտիվ մասնակցությունը դասապրոցեսին, նրա կատարած անհատական աշխատանքները և զեկույցները: Ուսանողի գիտելիքի առարկայական գնահատմանն ու ստուգմանը նպաստում են՝

- Կարճ պատասխաններ պահանջող հարցումները,
- Գրավոր և բանավոր ընթացիկ քննությունները,
- Բանավոր ամփոփիչ քննությունը,
- Ինքնուրույն աշխատանքի գնահատումը,
- Քննարկման/ բանավեճի արդյունքում գնահատումը:

Մեկ կիսամյակում ուսանողն ունենում է երկու ընթացիկ քննություն: Առաջին ընթացիկ քննությունը գրավոր է՝ երկու հարցից բաղկացած, որոնցից յուրաքանչյուրը գնահատվում է 2.5 միավոր (միասին 5 միավոր): Երկրորդ ընթացիկ քննությունը բանավոր է՝ երկու հարցից բաղկացած՝ յուրաքանչյուրը 2.5 միավոր (միասին 5 միավոր): Եզրափակիչ քննությունը բանավոր է: Յուրաքանչյուր հարցատոմսում ներառված է 3 հարց, որոնցից առաջին երկու հարցի արժեքը՝ 4, երրորդ հարցի արժեքը՝ 2 միավոր է (միասին 10 միավոր): Արդյունքում առավելագույն միավորն է 20:

Դասընթացի ուսումնամեթոդական պլանը՝ ըստ շաբաթների

1-ին շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Դասընթացի ընդհանուր դրույթների ներկայացում, ներածական դասախոսություն

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.

Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, ակտիվ քննարկում

2-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքների նկարագիրը, կրոնադավանական իրավիճակը

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն, տեսանյութի դիտում

Ուսումնառության ձևը.

Գրականության՝ հոդվածների և գրքերի տրամադրում,

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Հարց ու պատասխան, ընդհանուր քննարկում

3-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Շիայականության ձևավորումը: Առաջին ծայրահեղ հոսանքների առաջացումը:

Ղուլաթ

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Հարց ու պատասխան, ակտիվ քննարկում

4-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.
Ալիի կերպարը Մերձավոր Արևելքի ծայրահեղ շիայական հոսանքներում

Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, գրականության վերլուծություն, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Կարճ հարցումներ

5-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.
Թուրքիայի շիայական աղանդներ: Ալևիներ
Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն, ֆիլմի դիտում

Ուսումնառության ձևը.
Խմբակային քննարկում, վերլուծություն

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Հարց ու պատասխան, զեկույցների ընթերցում

6-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.
Ալևիները Թուրքիայի հասարակական-քաղաքական կյանքում

Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Կարճ հարցումներ, ակտիվ քննարկում

7-րդ շաբաթ
Թեմատիկ բովանդակություն.
Ալավիներ (նուսայրիներ): Ձևավորումը, գաղափարախոսությունը

Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն, տեսաֆիլմերի դիտում

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում, ֆիլմի վերլուծություն

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Կարճ հարցումներ, զեկույցների ընթերցում

8-րդ շաբաթ
Թեմատիկ բովանդակություն.
Թուրքիայի ալևիներ և արաբ ալավիներ: Հավատալիքային ու ծիսական տարբերությունները

Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում, վերլուծություն

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Կարճ հարցումներ

9-րդ շաբաթ
Թեմատիկ բովանդակություն.
Իրանական տարրը ալավիների դավանական համակարգում

Դասավանդման ձևը.
Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.
Դասախոսության ունկնդրում, հոդվածների քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.
Կարճ հարցումներ, ինքնուրույն աշխատանքի հանձնարարականներ

10-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Աիլ-ե հաղղ: Ձևավորումը, պատմությունը, հիմնական դրույթները

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն, գրականության վերլուծություն

Ուսումնառության ձևը.

Դասախոսության ունկնդրում, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, կարծիքների արտահայտում

11-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Աիլ-ե հաղղ: Հավատալիքային համակարգը և դրա մշակութային բովանդակությունը

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն, ֆիլմերի դիտում

Ուսումնառության ձևը.

Դասախոսության ունկնդրում, ֆիլմի քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, կարծիքների փոխանակում

12-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Հաջի Բեքթաշի և մյուս սրբերը շիայական աղանդներում

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն, տեսանյութերի դիտում

Ուսումնառության ձևը.

Դասախոսության ունկնդրում, ակտիվ քննարկում, բանավեճի ձևավորում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Հարց ու պատասխան

13-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Իրաքի աղանդները: Շաբաք, քաքայի, սարլի

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.

Վերլուծություն, քննարկում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, գրավոր աշխատանքի հանձնարարականներ

14-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Շիայական դավանական խմբերի դերը Մերձավոր Արևելքի էթնիկ-լեզվական իրավիճակի ձևավորման գործում

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.

Ակտիվ քննարկում, բանավեճ

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, զեկույցների ներկայացում

15-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Շիայական աղանդների տարածումը Եվրոպայում

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն, ֆիլմի դիտում

Ուսումնառության ձևը.

Տեսանյութի քննարկում, վերլուծություն

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ

16-րդ շաբաթ

Թեմատիկ բովանդակություն.

Դասընթացի ամփոփում, գիտելիքների ամրակայում, նյութերի ու գրականության վերլուծություն

Դասավանդման ձևը.

Դասախոսություն

Ուսումնառության ձևը.

Գրականության քննարկում, բանավեճ, կարծիքների փոխանակում

Գնահատման ձևը՝ ընթացիկ գնահատում.

Կարճ հարցումներ, ամփոփիչ զեկույցների ներկայացում

Դասընթացի բովանդակությունը՝ ըստ թեմաների

Թեմա 1. Շիայականությունը Մերձավոր Արևելքում

- ✓ Շիայականության ձևավորումը
- ✓ Առաջին ծայրահեղ հոսանքների առաջացումը
- ✓ Ղուլաթ
- ✓ Շիայականության տարածումը Մերձավոր Արևելքում
- ✓ Մերձավոր Արևելքի ներկայիս կրոնական իրավիճակը

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Aloiane, Z. A. (1996), *Anthropomorphic Representation Of Evil: In Islam and Some Other Traditions. Cross-Cultural Approach*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, vol. 49. 3, pp. 423-434.

2. Besterman, Th. (1928), *The Belief in Rebirth of the Druses and Other Syrian Sects*, Folklore, vol. 39. 2 (Jun. 30, 1928), pp. 133-148.

3. Hodgson, Marshall G. S. (1955), *How Did the Early Shî'a become Sectarian?*, Journal of the American Oriental Society, vol. 75.1 (Jan. - Mar., 1955), pp. 1-13.

4. Lammens, H. S.J. (2004), *Islam, beliefs and institutions*, London.

5. اسکندر اسفندیاری, پژوهش در باره طوایف غلات", تهران, 1390

Թեմա 2. Պաշտամունքային կերպարները ծայրահեղ շիայական հոսանքներում

- ✓ Ալիի կերպարը շիայականության մեջ
- ✓ Հաջի Բեքթաշը շիայական աղանդներում
- ✓ Սուլթան Սոհակը շիայական հավատալիքներում
- ✓ Շահ Խոշին
- ✓ Ալի Ղալանդար

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Stephen Van Rensselaer Trowbridge (1909), *The Alevis, or Deifiers of Ali*, The Harvard Theological Review, vol. 2.3 (Jul., 1909), pp. 340-353.

2. Soileau, M. (2014), *Conforming Haji Bektash: A Saint and His Followers between Orthopraxy and Heteropraxy*, Die Welt des Islams, vol. 54, pp. 423-459.

3. van Bruinessen, M. (1991), *Haji Bektash, Sultan Sahak, Shah Mina Sahib and Various Avatars of a Running Wall*, [paper originally published in Turcica XXI-XXIII, pp. 55-69, with some additional material].

4. van Bruinessen, M. (1995), *When Haji Bektash Still Bore the Name of Sultan Sahak: Notes on the Ahl-I: Haqq of the Guran district*, Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (eds), Bektachiyya: études sur l'ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach, Istanbul: Éditions Isis, 1995, pp. 117-38; reprinted in Martin van Bruinessen, Mullas, Sufis and heretics: the role of religion in Kurdish society. Collected articles, Istanbul: Isis Press, 2000, pp. 245-69.

5. van Bruinessen, M. (1999), [Review of:] Irène Mélikoff, Hadji Bektach : un mythe et ses avatars. Genèse et évolution du soufisme populaire en Turquie , Turcica 31, 549-553.

Թեմա 3. Ալևիականություն

- ✓ Ալևիականության ձևավորումն ու տարածումը, ալևիների էթնիկ կազմը
- ✓ Հավատալիքները, ծեսերն ու մշակույթը
- ✓ Ալևիները Թուրքիայի հասարակական-քաղաքական կյանքում
- ✓ Ալևիներ և ալավիներ: նմանություններ և տարբերություններ

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Жигульская, Д. В. (2013), *Турецкий Алевизм: Религиозная Идентификация*, Вестник Мгимо Университета , № 5 (32): 118-122.

2. Aksu, I.E. Differences and Similarities Between Anatolian Alevis and Arab Alawites, Comparative Study on Beliefs and Practices, (https://www.academia.edu/6854190/_Differences_and_Similarities_Between_Anatolian_Alevis_and_Arab_Alawites_Comparative_Study_on_Beliefs_and_Practices).

3. Dehqan, M. (2010), *A Zazaki Alevi Treatise from Diyarbekir*, Journal of the Royal Asiatic Society, Third Series, vol. 20.3 (July), pp. 295- 306.

4. Dressler, M. (2008), *Religio-Secular Metamorphoses: The Re-Making of Turkish Alevism*, Journal of the American Academy of Religion, vol. 76.2 (June), pp. 280-311.

5. Dressler, M. (2015), *The Discovery of the Alevis' Shamanism and the Need for Scholarly Accuracy*, (eds. M. Öz, F. Yeşil), Ötekilerin Peşinde, Ahmed Yaşar Ocak Armağan'ı, Istanbul: Timaş, pp. 605-612.

6. Erdemir, A. (2005), *Tradition and Modernity: Alevis' Ambiguous Terms and Turkey's Ambivalent Subjects*, Middle Eastern Studies, vol. 41.6, pp. 937-951

7. Erol, A. (2010), *Re-Imagining Identity: The Transformation of the Alevi Semah*, Middle Eastern Studies, vol. 46: 3, pp. 375-387.

8. Erol, A. (2009), *Marketing the Alevi musical revival*. Pink, J. (ed.) Muslim Societies in the Age of Mass Consumption: Politics, Religion and Identity between the Local and the Global. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, pp. 157-175.

9. Köse, T. (2012), *Ideological or religious? Contending visions on the future of Alevi identity*, Identities: Global Studies in Culture and Power, vol. 19.5, pp. 576-596.

10. Markoff, I. (1986), *The Role of Expressive Culture in the Demystification of a Secret Sect of Islam: The Case of the Alevis of Turkey* , The World of Music, vol. 28.3, Islam, pp. 42-56.

11. Shah, J. (2013), *Evaluating Alevism in Turkey*, International Journal of Humanities and Social Science vol. 3.2 [Special Issue – January], pp. 263-275.

12. Sökefeld, M. (2002), *Alevi Dedes in the German Diaspora: The Transformation of a Religious Institution*, Zeitschrift für Ethnologie, vol. 127.2, pp. 163-186.

13. Stephen Van Rensselaer Trowbridge (1909), *The Alevis, or Deifiers of Ali*, The Harvard Theological Review, vol. 2.3 (Jul., 1909), pp. 340-353.

14. van Bruinessen, M. (1996), *Kurds, Turks and the Alevi revival*, Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey, Middle East Reports # 200 (Summer 1996), pp. 7-10.

15. Yaman, A. (2010), "Ritual Transfer within the Anatolian Alevis: A Comparative Approach to the Cem Ritual," Ritual Dynamics and the Science of Ritual V: Transfer and Spaces, Wiesbaden, Germany: O. Harrassowitz, pp. 269–276.

Թեմա 4. Ալավիներ (նուսայրիներ)

✓ Հոսանքի ձևավորումը և տարածումը

✓ Հավատալիքային և ծիսական առանձնահատկությունները

✓ Նուսայրիների փոխհարաբերությունները այլ կրոնական ուղղությունների հետ

✓ Իրանական տարրը նուսայրիների հավատալիքային համակարգում

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Friedman, Y.; Frieman, Y. (2001), *al-Husayn ibn Hamdân al-Khasîbî: A Historical Biography of the Founder of the Nusayrî-' Alawite Sect*, Studia Islamica, vol. 93, pp. 91-112.

2. Kreinath, J. (2010), Review of Gisela Prochбzka-Eisl and Stephan Prochбzka, The Plain of Saints and Prophets: The Nusayri-Alawi Community of Cilicia (Southern Turkey) and its Sacred Places, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010, 404 pp.

3. Kreinath, J. (2014),Marriage, Kinship, and Transnational Identity: The "Community of the House" of the Turkish Alawis/Nusairis in Germany, *Current Anthropology,* vol. 55.6, pp. 837-839.

4. Meir Michael Bar-Asher (2003), *The Iranian Component of the Nuṣayrī Religion*, Iran, vol. 41, pp. 217-227.

Թեմա 5. Ահլ-ե հաղղ

- ✓ Տարածումը և էթնիկ կազմը
- ✓ Ծագումը և պատմությունը
- ✓ Կրոնական գրականությունը
- ✓ Հավատալիքային և ծիսական առանձնահատկությունները
- ✓ Սովորույթները և ավանդույթները
- ✓ Կապը այլ կրոնների հետ

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Ոսկանյան Վ. (1993), Ճշմարտության հետևորդները, Իրան-Նամէ, 1993, թիվ 1, էջ 5-6:

2. Жуковский, В. А. (1877), *Секта Людей Истины*, 330 П.

3. Марр Ю. Н. (1932), *Радение секты «людей истины»*: Статьи и сообщения. М.-Л. Т.2.

4. Минорский В. Ф. (1911), *Материалы для изучения персидской секты «Люди истины» или али-илахи*, Труды по востоковедению, издаваемые Лазаревским институтом восточных языков. М. Ч.1. Вып.33.

5. Dehqan, M. (2011), *An Ahl-i Haqq Kurdish Folio on the Music*, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, vol. 101, pp. 69-74.

6. Edmonds, C. J. (1969), *The Beliefs and Practices of the Ahl-i Ḥaqq of Iraq*, Iran, vol. 7, pp. 89-101.

7. Farrokhnia, R.; Haghighi, R. (2010), *Belief System of Sahneh Ahl-e-haq Sect of Iran*, Anthropologist, vol.12.2: 87-93.

8. Mir-Hosseini, Z. (1994), *Inner Truth and Outer History: The Two Worlds of the Ahl-i Haqq of Kurdistan*, International Journal of Middle East Studies, vol. 26.2, pp. 267-285.

9. Mir-Hosseini, Z. (1994), Redefining the Truth: Ahl-i Haqq and the Islamic Republic of Iran, British Journal of Middle Eastern Studies, vol. 21.2, pp. 211-228.

10. Mir-Hosseini, Z. (1996), Faith Ritual and Culture among Ahle-Haqq, (eds. Ph. Kreyenbroek, Ch. Allison) Kurdish Culture and Identity, London, pp. 111-134.

11. van Bruinessen, M. (1995), *When Haji Bektash Still Bore the Name of Sultan Sahak: Notes on the Ahl-I: Haqq of the Guran district*, Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (eds), Bektachiyya: études sur l'ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach, Istanbul: Éditions Isis, 1995, pp. 117-38; reprinted in Martin van Bruinessen, Mullas, Sufis and heretics: the role of religion in Kurdish society. Collected articles, Istanbul: Isis Press, 2000, pp. 245-69.

12. van Bruinessen, M. (2014), *Veneration of Satan among the Ahl-e Haqq of the Guran Region*, Fritillaria Kurdica. Bulletin Of Kurdish Studies, vol. 3-4, pp. 6-41.

13. van Bruinessen, M. (2015), *Dersim and Dalahu: Some Reflections on Kurdish Alevism and the Ahl-i Haqq religion*, Mehmet Öz & Fatih Yeşil (eds), Ötekilerin peşinde. Ahmet Yaşar Ocak'a armağan / In pursuit of the Others: Festschrift in honor of Ahmet Yaşar Ocak, Istanbul: Timaş, pp. 613-30.

14. نور علی الهی ,برهان الحق, , تهران, 1361

Թեմա 6. Շիայական հոսանքներն Իրաքում

- ✓ Շաբաք
- ✓ Քաքայի
- ✓ Սարլի

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Dehqan, M. (2008), *A Shabak Contemporary Polemic Against The Yezidi Religion*, Oriente Moderno, Nuova serie, vol. 88.1, pp. 200-204.

2. Leezenberg, (1994), *The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan, Publications of Institute for Logic*, Language & Computation (ILLC), University of Amsterdam, July, pp. 1-19.

3. van Bruinessen, M. (1998), *A Kızılbash Community in Iraqi Kurdistan : The Shabak*, Les annales de l'autre Islam 5, pp. 185-96.

4. Vinogradov, A. (1974), *Ethnicity, Cultural Discontinuity and Power Brokers in Northern Iraq: The Case of the Shabak*, American Ethnologist, Vol. 1, No. 1 (Feb., 1974), pp. 207-218.

5. Kreyenbroek, Ph., *Kākā'i*, http://www.iranicaonline.org/ articles/kakai.

Թեմա 7. Ծայրահեղ շիայական հոսանքների տարածումը Եվրոպայում

Առաջարկվող գրականություն՝

1. Cooperman, A.; Grim, B.J, et. al., *Mapping the Global Muslim Population*, http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/.

2. Kreinath, J. (2014),Marriage, Kinship, and Transnational Identity: The "Community of the House" of the Turkish Alawis/Nusairis in Germany, *Current Anthropology* Volume 55, Number 6, 837-839.

3. Matthijs van den Bos, European Shiism? *Counterpoints from Shiites' organization in Britain and the Netherlands*, First Published January 3, 2012, http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/ 1468796811432687.

4. Sökefeld, M. (2002), *Alevi Dedes in the German Diaspora: The Transformation of a Religious Institution*, Zeitschrift für Ethnologie, vol. 127.2, pp. 163-186.

Առաջարկվող գրականության ցանկ

1. Ոսկանյան Վ. (1993), Ճշմարտության հետևորդները, Իրան-Նամէ, 1993, թիվ 1, էջ 5-6:

2. Жигульская, Д. В. (2013), *Турецкий Алевизм: Религиозная Идентификация*, Вестник Мгимо Университета , № 5 (32): 118-122.

3. Жуковский, В. А. (1877), *Секта Людей Истины*, 330 П.

4. Марр Ю. Н. (1932), *Радение секты «людей истины»*: Статьи и сообщения. М.-Л. Т.2.

5. Минорский В. Ф. (1911), *Материалы для изучения персидской секты «Люди истины» или али-илахи*, Труды по востоковедению, издаваемые Лазаревским институтом восточных языков. М. Ч.1. Вып.33.

6. Aksu, I.E. Differences and Similarities Between Anatolian Alevis and Arab Alawites, Comparative Study on Beliefs and Practices, (https://www.academia.edu/6854190/_Differences_and_Similarities_Between_Anatolian_Alevis_and_Arab_Alawites_Comparative_Study_on_Beliefs_and_Practices).

7. Aloiane, Z. A. (1996), *Anthropomorphic Representation Of Evil In Islam And Some Other Traditions.Cross-Cultural Approach*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, vol. 49.3, pp. 423-434.

8. Besterman, Th. (1928), *The Belief in Rebirth of the Druses and Other Syrian Sects*, Folklore, vol. 39. 2 (Jun. 30, 1928), pp. 133-148.

9. Dehqan, M. (2008), *A Shabak Contemporary Polemic Against The Yezidi Religion*, Oriente Moderno, Nuova serie, vol. 88.1, pp. 200-204.

10. Dehqan, M. (2010), *A Zazaki Alevi Treatise from Diyarbekir* , Journal of the Royal Asiatic Society, Third Series, vol. 20.3 (July), pp. 295- 306.

11. Dehqan, M. (2011), *An Ahl-i Haqq Kurdish Folio on the Music*, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, vol. 101, pp. 69-74.

12. Dressler, M. (2008), *Religio-Secular Metamorphoses: The Re-Making of Turkish Alevism*, Journal of the American Academy of Religion, vol. 76.2 (June), pp. 280-311.

13. Dressler, M. (2015), *The Discovery of the Alevis' Shamanism and the Need for Scholarly Accuracy*, (eds. M. Öz, F. Yeşil), Ötekilerin Peşinde. Ahmed Yaşar Ocak Armağan'ı, Istanbul: Timaş, pp. 605-612.

14. Driver, G. R. (1922), *The Religion of the Kurds, Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, vol. 2. 2, pp. 197-213.

15. During, J. (1982), *Revelation and Spiritual Audition in Islam*, The World of Music, vol. 24.3, Sacred Music, pp. 68-84.

16. Edmonds, C. J. (1969), *The Beliefs and Practices of the Ahl-i Ḥaqq of Iraq*, Iran, vol. 7, pp. 89-101.

17. Edmonds, C.J. (1957), *The Kurds of Iraq*, Middle East Journal, vol. 11.1 (Winter, 1957), pp. 52-62.

18. Erdemir, A. (2005), *Tradition and Modernity: Alevis' Ambiguous Terms and Turkey's Ambivalent Subjects*, Middle Eastern Studies, vol. 41.6, pp. 937-951.

19. Erol, A. (2010), *Re-Imagining Identity: The Transformation of the Alevi Semah*, Middle Eastern Studies, vol. 46: 3, pp. 375-387.

20. Erol, A. (2009), *Marketing the Alevi musical revival*. Pink, J. (ed.) Muslim Societies in the Age of Mass Consumption: Politics, Religion and Identity between the Local and the Global. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, pp. 157–175.

21. Farrokhnia, R.; Haghighi, R. (2010), *Belief System of Sahneh Ahl-e-haq Sect of Iran*, Anthropologist, 12(2): 87-93.

22. Friedman, Y.; Frieman, Y. (2001), *al-Husayn ibn Hamdân al-Khasîbî: A Historical Biography of the Founder of the Nusayrî-' Alawite Sect*, Studia Islamica, No. 93, pp. 91-112.

23. Hodgson, Marshall G. S. (1955), *How Did the Early Shî'a become Sectarian?*, Journal of the American Oriental Society, vol. 75.1 (Jan. - Mar., 1955), pp. 1-13.

24. Khaksar, M. (2009) *Reincarnation as Perceived by the "People of the Truth"*, Iran & the Caucasus, vol. 13.1, pp. 117-123.

25. Köse, T. (2012), *Ideological or religious? Contending visions on the future of Alevi identity*, Identities: Global Studies in Culture and Power, vol. 19.5, pp. 576-596.

26. Kreinath, J. (2010), Review of Gisela Prochбzka-Eisl and Stephan Prochбzka, The Plain of Saints and Prophets: The Nusayri-Alawi Community of Cilicia (Southern Turkey) and its Sacred Places, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010, 404 pp.

27. Kreinath, J. (2014), Marriage, Kinship, and Transnational Identity: The "Community of the House" of the Turkish Alawis/Nusairis in Germany, *Current Anthropology,* vol. 55.6, 837-839.

28. Lammens, H. S.J. (2004), *Islam, beliefs and institutions*, London.

29. Leezenberg, (1994), *The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan, Publications of Institute for Logic*, Language & Computation (ILLC), University of Amsterdam, July: 1-19.

30. Cooperman, A.; Grim, B.J, et. al., *Mapping the Global Muslim Population*, http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/.

31. Markoff, I. (1986), *The Role of Expressive Culture in the Demystification of a Secret Sect of Islam: The Case of the Alevis of Turkey* , The World of Music, vol. 28.3, Islam, pp. 42-56.

32. Meir Michael Bar-Asher (2003), *The Iranian Component of the Nuṣayrī Religion*, Iran, vol. 41, pp. 217-227.

33. Mir-Hosseini, Z. (1994), *Inner Truth and Outer History: The Two Worlds of the Ahl-i Haqq of Kurdistan*, International Journal of Middle East Studies, Vol. 26, No. 2, pp. 267-285.

34. Mir-Hosseini, Z. (1994), Redefining the Truth: Ahl-i Haqq and the Islamic Republic of Iran, British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 21, 2, pp. 211-228.

35. Mir-Hosseini, Z. (1996), Faith Ritual and Culture Among Ahle-Haqq, (eds. Ph. Kreyenbroek, Ch. Allison) Kurdish Culture and Identity, London, pp. 111-134.

36. Russell, J.R. (1997), The Four Elements and the Cross in Armenian Spirituality, with an Excursus on the Descent in Merkavah Mysticism, Jewish Studies Quarterly, vol. 4.4, pp. 357-379.

37. Shah, J. (2013), *Evaluating Alevism in Turkey*, International Journal of Humanities and Social Science vol. 3.2 [Special Issue – January], pp. 263-275.

38. Soileau, M. (2014), *Conforming Haji Bektash: A Saint and His Followers between Orthopraxy and Heteropraxy*, Die Welt des Islams 54, pp. 423-459.

39. Sökefeld, M. (2002), *Alevi Dedes in the German Diaspora: The Transformation of a Religious Institution*, Zeitschrift für Ethnologie, vol. 127.2, pp. 163-186.

40. Spät, E. (2008), *Religious Oral Tradition and Literacy among the Yezidis of Iraq*, Anthropos, vol. 103.2, pp. 393-403.

41. Stephen Van Rensselaer Trowbridge (1909), *The Alevis, or Deifiers of Ali*, The Harvard Theological Review, vol. 2.3 (Jul., 1909), pp. 340-353.

42. Stoyanov, Y. (2001), *Islamic and Christian Heterodox Water Cosmogonies from the Ottoman Period: Parallelsand Contrasts*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, vol. 64.1, pp. 19-33.

43. Tambar, K. (2011), *Iterations of lament: Anachronism and affect in a Shi'i Islamic revival in Turkey*, American Ethnologist, vol. 38.3, pp. 484-500.

44. van Bruinessen, M. (1984), *The Kurds in Turkey*, MERIP Reports, vol. 121, State Terror in Turkey (Feb., 1984), pp. 6-12+14.

45. van Bruinessen, M. (1986), *The Kurds between Iran and Iraq*, MERIP Middle East Report, vol. 141, Hidden Wars (Jul. - Aug., 1986), pp. 14-27.

46. van Bruinessen, M. (1991), *Haji Bektash, Sultan Sahak, Shah Mina Sahib and Various Avatars of a Running Wall*, [paper originally published in Turcica XXI-XXIII, 1991, 55-69, with some additional material.]

47. van Bruinessen, M. (1991), *Religion in Kurdistan*, Kurdish Times (New York) vol. 4. 1-2, pp. 5-27. Reprinted in Martin van Bruinessen, Mullas, Sufis and Heretics: The Role of Religion in Kurdish Society. Collected articles. Istanbul, 2000.

48. van Bruinessen, M. (1995), *When Haji Bektash Still Bore the Name of Sultan Sahak: Notes on the Ahl-I: Haqq of the Guran district*, Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (eds), Bektachiyya: études sur l'ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach, Istanbul: Éditions Isis, 1995, pp. 117-38; reprinted in Martin van Bruinessen, Mullas, Sufis and heretics: the role of religion in Kurdish society. Collected articles, Istanbul: Isis Press, 2000, pp. 245-69.

49. van Bruinessen, M. (1996), *Kurds, Turks and the Alevi revival*, Kurds, Turks and the Alevi revival inTurkey, Middle East Reports # 200 (Summer 1996), pp. 7-10.

50. van Bruinessen, M. (1998), *A Kızılbash Community in Iraqi Kurdistan : The Shabak*, Les annales de l'autre Islam 5, 185-96.

51. van Bruinessen, M. (1998), *The Kurds and Islam*, Working Paper no. 13, Islamic Area Studies Project, Tokyo, Japan, 1999. [this is a slightly revised version

of the article in Islam des Kurdes (Les Annales de l'Autre Islam, No.5). Paris: INALCO, 1998, pp. 13-35.]

52. van Bruinessen, M. (2015), *Dersim and Dalahu: Some Reflections on Kurdish Alevism and the Ahl-i Haqq religion*, Mehmet Öz & Fatih Yeşil (eds), Ötekilerin peşinde. Ahmet Yaşar Ocak'a armağan / In pursuit of the Others: Festschrift in honor of Ahmet Yaşar Ocak, Istanbul: Timaş, pp. 613-30.

53. van Bruinessen, M. (1999), [Review of:] Irène Mélikoff, Hadji Bektach : un mythe et ses avatars. Genèse et évolution du soufisme populaire en Turquie , Turcica 31, 549-553.

54. van Bruinessen, M. (2000), *Mullas, Sufis and heretics: the role of religion in Kurdish society*. Istanbul: The Isis Press.

55. van Bruinessen, M. (2014), *Veneration of Satan among The Ahl-e Haqq of The Guran Region*, Fritillaria Kurdica. Bulletin Of Kurdish Studies, vol. 3-4, pp. 6-41.

56. Matthijs van den Bos, European Shiism? *Counterpoints from Shiites' organization in Britain and the Netherlands*, First Published January 3, 2012, http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468796811432687.

57. Vinogradov, A. (1974), *Ethnicity, Cultural Discontinuity and Power Brokers in Northern Iraq: The Case of the Shabak*, American Ethnologist, vol. 1.1 (Feb., 1974), pp. 207-218.

58. White, P. (1995), *Ethnic Differentiation among the Kurds: Kurmancî, Kızılbaş and Zaza*, Journal of Arabic, Islamic and Middle Eastern Studies, vol. 2.2, pp. 67-90.

59. Yaffe, G.; Dann, U. (1993), *Suleiman al-Murshid: Beginnings of an Alawi Leader*, Middle Eastern Studies, vol. 29.4 (Oct.), pp. 624-640.

60. Yaman, A. (2010), "Ritual Transfer within the Anatolian Alevis: A Comparative Approach to the Cem Ritual," Ritual Dynamics and the Science of Ritual V: Transfer and Spaces, Wiesbaden, Germany: O. Harrassowitz, pp. 269–276.

61. نور علی الهی ,برهان الحق, , تهران, 1361

62. اسکندر اسفندیاری, پژوهش در باره طوایف غلات", تهران, 1390

Բովանդակություն

Առաջաբան....3

Դասընթացի նպատակը և խնդիրները....4

Դասընթացի կրթական վերջնարդյունքները....5

Դասավանդման և ուսումնառության ձևերն ու մեթոդները....6

Դասընթացի ստուգման ու գնահատման ձևերն ու պահանջները....7

Դասընթացի ուսումնամեթոդական պլանը՝ ըստ շաբաթների....8

Դասընթացի բովանդակությունը՝ ըստ թեմաների....13

Առաջարկվող գրականության ցանկ....19

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ
ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՄԲԻՈՆ

ԱՐՓԻՆԵ ԱՐՍԵՆԻ ԱՌՈՒՇԱՆՅԱՆ

ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔԻ ԾԱՅՐԱՀԵՂ ՇԻԱՅԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔՆԵՐԸ

(Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ)

Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալաբյանի
Շապիկի ձևավորում՝ Ա. Պատվականյանի

Տպագրված է «Արման Ասմանգուլյան» ԱՁ-ում:
ք. Երևան, Հր. Ներսիսյան 1/125

Ստորագրված է տպագրության՝ 04.05.2018:
Չափսը՝ 60x84 1/16: Տպ. մամուլը՝ 1.5:
Տպաքանակը՝ 100:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1
www.publishing.am

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2018
publishing.ysu.am